
JELENKOR

Adalékok Afrika-szarvának történelméhez

A szerző a nápolyi *L'Orientale* Egyetem Afrika-kutatási központjának munkatársa, és ebben a minőségében elsősorban – amint a címből is kiténik – az *Afrika-szarvának* nevezett földrajzi terület történelmével foglalkozik.

Az *Előszó*ban kiemeli és magyarázza Afrika e régiójának különleges helyzetét, jellegzetességét nemcsak Afrika, de a világpolitika szempontjából is. Számára a „konfliktus” szó illik legjobban e területre, ami különleges földrajzi helyzetéből is adódik: Afrika és a Közép-Kelet között helyezkedik el, és a „globális” nemzetközi érdekek mellett olyan jelenségek központja, mint a terrorizmus vagy a tengeri kalózkodás. A kiválasztott három nemzet – Eritrea, Etiópia, Szomália – történelmét a nemzetközi és a regionális kapcsolatok szempontjából elemzi kronologikus megközelítésben, ily módon is kiemelve a „történelmi ciklikusságot” a terület történelmében.

A könyv három fejezetre van osztva. A fejezetek tartalma: 1. fejezet: az időbeliség a II. világháborútól a hidegháború befejezéséig tart, utalásokkal a gyarmatosítást megelőző és a gyarmatosítás időszakára; 2. fejezet: a tárgyalt időszak: a hidegháború és a „bipoláris” világrend vége, benne a szomáliai és az eritreai katonai rezsimek bukása, valamint Eritrea függetlensége; 3. fejezet: megkülönböztetett figyelem az utóbbi évek szomáliai eseményeire, Szomália mint a térség „instabil egyensúlyának” központja.

A XV. század jelzi az európai behatások kezdetét, ami nem sokáig tartott, s csak a XIX. században indult újra, amikor a francia, angol és olasz érdekek ütköztek a térségben. A három nemzet érdeklődését a Vörös-tenger stratégiai jelentősége, valamint a Szezi-csatorna megnyitása fokozta. Néhány fontos dátum a XIX. századból a régióval kapcsolatban. Először az olaszok szereztek előnyöket: 1881-ben tengeri előőrsöt telepítettek, 1885-ben elfoglalták Massauát, 1890-ben Eritreában realizálódott az olasz jelenlét, ez az olaszok „elsősülött gyarmata”. 1885-ben és 1887-ben franciák és angolok telepednek meg Dzsibutiban, illetve Észak-Szomáliában. A három nemzet versengéséből az olaszok buknak ki elsőként, amikor francia hadianyag bevetésével II. Menelik 1896-ban Aduánál vereséget mér rájuk, és kiterjeszti Etiópia hatását szomáliai területekre.

Az olasz fasizmus Addis Abeba 1936-os elfoglalásával proklamálja a császárságot, de ez sem elég ahhoz, hogy Etiópiát teljesen uralma alá vesse. 1941-ben Olasz Kelet-Afrika megszűnik, 1950-ben egy ENSZ-határozattal Eritreát Etiópiához csatolják, míg Szomália középső és déli részét olasz gyarmati gondnoksági közigazgatás alá helyezik.

Érdekessége e régió dekolonizációs történelmének, hogy nem kimondottan egységes területi harcok árán, hanem régiók szintjén ment végbe, nemzetközi szereplők irányításával, valamint a II. világháborút követő politikai felállás keretei között.

Legjobban Etiópia járt, hála II. Menelik területkiterjesztő politikájának. Az új fogalom a „pánszomalizmus” lett, ami – többek között – azt is jelentette, hogy a szomáliaiak különböző népeket állítottak maguk mellé, és egységes kultúra megteremtésére törekedtek, történelmi megfontolások alapján azért, hogy közösen védekezhessenek külső fenyegetések ellen,

Eritrea ezalatt már a későbbi Eritrea jellemző vonásait igyekezett megerősíteni, alapvető politikai célja volt, hogy az olasz uralom alá került etiópok ellen „diszkriminatív ideológiát” dolgozzon ki. Gazdasági fejlődése az Etiópia fasiszta megszállását megelőző évekre esik.

1945-től Afrika-szarvának történelmébe már az USA is beleszólt abból a célból, hogy megakadályozza az európai volt gyarmatosítók által hátrahagyott területek esetleges szovjetek általi elfoglalását. De személyes kapcsolatok is szerepet játszottak ebben a politikában: az USA már régóta szimpátiával viseltetett Hailé Szelasszié irányában, aki viszont az USA-ban ellensúlyt látott az európai hatalmakkal szemben. Az USA stratégiai megfontolásai persze Eritrea kiemelt földrajzi helyzetének figyelembe vételén is nyugodtak. Ez a kölcsönös szimpátia meginogni látszott Hailé Szelasszié részéről, amikor 1960-ban az USA elismeri a Szomáli Köztársaság függetlenségét. Az etióp császárt megijeszti ez a közeledés. Ekkor kezdődik egy látványos politikai sakkjátszma három ország között. Mind Hailé Szelasszié, mind a szomáliai miniszterelnök Moszkvába utazik, és találkoznak Hruscsovval: Hailé Szelasszié az USA és Szomália közeledésétől megijedve, az utóbbi azért, hogy Szomália nemzetközi elismertségét biztosítsa, és a Nyugattól segítséget kapjon. A nyugatiak azonban nem kapkodják el a dolgokat, ezért Szomália részére marad Moszkva. Ennek a sakkjátszmának az eredménye az, hogy a két szuperhatalom katonailag megosztózik a két országon, Szomálián és Etiópián. Szomália szovjet, Etiópia amerikai fegyvereket kap! Hamarosan azonban e két afrikai ország és velük együtt az egész Afrika-szarva veszít stratégiai fontosságából és szövetségeseik támogatásából.

Szomáliában minden téren óriási fordulatot hozott a hadsereg által 1969 októberében végrehajtott államcsíny, mellyel a „tudományos szocializmus-hoz” és Moszkvához csatlakozó Siad Barré került hatalomra. Etiópiában Hailé Szelasszié, hogy hatalmát megerősítse, modernizálni akarta a társadalmi berendezkedést, az államirányítást, ez azonban nem tűnt elégségesnek a császári hadsereg parancsnokának, ezért az elfoglalja a Palotát, de a hadsereg császárhű katonái visszaszorítják. 1974 szeptemberében katonai államcsínnel új rendszert hoznak létre, melyet az USA 1977 februárjáig támogat. Etiópia ekkor szovjet befolyás alá kerül, az ország új vezetője a szintén marxista Menghisztu Hailé Mariam lesz, aki bezárítja az amerikai katonai támaszpontokat, az USA-jelenlétet a szovjet jelenlét váltja fel, melynek célja a vöröstengeri kikötők feletti uralom biztosítása és egy „pax sovietica” megvalósítása Afrika-szarvában; ebben jelentős segítséget nyújt Fidel Castro.

A fent említett, 1974-es fordulat után Etiópiában mind a hadsereg, mind az egész politikai rendszer annyira meggyöngült, és 1977 óta a „vörös terror” olyan méreteket öltött, hogy az USA megvonta támogatását Menghisztu Hailé Mariamtól. Közben Szomália, megvalósítandó „pánszomál” elképzeléseit, megtámadja Etiópiát, amely ezek után szovjet befolyás alá kerül. A szovjetek megverték Siad Barré hadseregét, az országnak pedig súlyos gazdasági veszteségeket okoztak.

Etiópia biztonsága nagymértékben függött az eritreai helyzettől. Itt megint a két szuperhatalom lép színre, amelyek „hallgatólagosan” jóváhagyják Eritrea Etiópiához csatolását, később pedig a Szovjetunió támogatja Hailé Szelassziét eritreai területek meg-, illetve visszaszerzésében.

Az 1979-es évvel kezdődő ún. „második hidegháború” korszakát megint csak a két katonai világhatalom versengése jellemzi Afrika-szarvában. A szerző két eseményt emel ki: a SZU megszállja Afganisztánt, Iránban elűzik a sahot, aki mindig is az USA közép-keleti szövetségese volt. Reagan elnök mindent megtesz annak érdekében, hogy ebben a térségben a SZU mindennemű beavatkozását és jelenlétét megakadályozza; az ok: a kőolaj Afrikának ezen a részén jut el Nyugatra...

A Szomália és Etiópia közötti fegyveres harcok kegyetlen leszámolások és mészárlások közepette zajlanak, politikai – ideológiai téren véget ér a szomáliai nacionalizmus, míg Etiópiában a politikai – ideológiai összetevőkhöz etnikai elemek is csatlakoznak. Az 1993-ban Etiópia és Eritrea által aláírt együttműködési szerződés ereje 1997-ig tart: ekkor Eritrea saját pénzt bocsát ki, 1998-ban pedig kitör az újabb háború a két ország között.

Szomália, 1992: az állam darabjaira hullik, a fegyveres csoportok összecsapásait kénytelen a lakosság is elviselni. Itt az USA nem volt hajlandó bé-

keteremtés céljából beavatkozni, őt Etiópia érdekelte és kötötte le, ahol végül is segítségével sikerült békét teremteni; ez talán azért is ment aránylag könnyen, mert az USA így remélte megakadályozni a kirajzolódó éhínséget. Az USA igyekszik humanitárius segítséget nyújtani Szomáliának, ez azonban a technikai nehézségeken kívül véres eseményekbe is torkollott: a szomáliaiak megtámadták az ENSZ kéksisakosait. Ezután, az ENSZ Kartájának egyik fejezetére hivatkozva, az USA fegyveresen is beavatkozott, de ez is tragikus és megalázó következményekkel járt: a szomáliaiak több amerikai katonát megöltek, testüket végigvonszolták a földön. Clinton elnök ekkor a teljes amerikai kontingenst azonnal hazarendelte. Az ország „féktelen polgárháborúba” süllyedt, amit csak a lázadó szomáliaiak fővezérének halála állított meg. A helyzet először Szomália közepső, déli területén stabilizálódott, olyannyira, hogy – ENSZ-missziók segítségével – itt megindulhatott a gazdasági, társadalmi fejlődés, új gazdasági elit jött létre, fejlődött a szolgáltatóipar, majd az oktatás, a közlekedés, a távközlés. Sajnos, mindezt beárnyékolta az instabil belső biztonság: a hadurak saját kezükbe vették bizonyos régiók ellenőrzését. Ezt visszaszorítandó jöttek létre helyi, regionális adminisztrációs központok, melyeket a szomáliai diaszpóra is támogatott.

Etiópiában a katonai rezsim megbuktatása után megalakult az *Ethiopian People's Revolutionary Democratic Front* (Etiópiai népi forradalmi demokratikus front), melynek kettős célja volt: szakítani a császársággal és a katonai rendszerrel. Etiópia és Eritrea között azonban 1997-ben határvillongások robbannak ki, amelyek már régóta érlelődtek. Ruandai és USA-delegációk próbálnak békét teremteni, igyekezetüket azonban mindkét ország akadályozza. Végül Eritrea kiutasítja az amerikai és az európai békefenntartókat, mivel őket vádolja a kialakult helyzetért.

Eközben Szomáliában tovább folynak a belső átalakulások azután is, hogy az USA kivonta katonáit. Politikai téren a Dzsibuti Köztársaság új elnöke igyekszik békét teremteni hazája és Szomália között; ilyen irányú kezdeményezéseit a nemzetközi közösség is támogatja. Akadályt jelent viszont az Eritrea és Etiópia között kialakult feszültség, amely Kenyán, Dzsibutin és Szudánon kívül főleg Szomáliát érinti: a tét Afar, ahol az afar etnikumhoz tartozó csapatokat a környező országok a régió destabilizálására használják fel. Megélénkül a terrorista veszély, főleg az USA-létesítmények ellen indulnak támadások. Az USA regionális szervezetek létrehozásával próbálja magát védeni a térségben, illetve a békét biztosítani. A CIA által pénzelt helyi hadurak Mogadiscio bizonyos kerületeit felügyelik, és átadják a nemzetközi terrorizmussal gyanúsított személyeket. Ennek az a visszaütője, hogy szélsőséges iszlámista csoportok alakulnak, melyek minden oldalról

támadják a fennálló rendszert, ehhez jön az etiópiai jelenlét; az egész így, az Adeni-öbölben történő kalózkodással csak súlyosbítja az amúgy is feszült helyzetet a térségben. A tengeri kalózkodás pedig nem elégednek meg katonai célpontok megtámadásával, most már elsősorban a nemzetközi humanitárius szervezetek tagjaira csapnak le, és rabolják el őket. Következmény: ezek a szervezetek felfüggesztik tevékenységüket a térségben.

2008 márciusában tragikus esemény történik: egy szélsőséges iszlámista terrrorszervezet etióp csapatok elleni támadását az USA hadserege torolja meg: egy amerikai bombázó megsemmisít egy falut, és sok civil lakos élete árán csak így tudja megölni az említett terrrorszervezetnek a faluban megbúvó vezetőjét. A szervezet életben maradt tagjai külföldre menekültek.

Mi a helyzet ma Afrika-szarvában?

Tagadhatatlan, hogy mind történelmét, mind területét, mind nemzetközi politikai jelentőségét figyelembe véve, Afrika más régióival összehasonlítva, kiemelt szerepet játszik ma is. Különösen érvényes ez Szomáliára, amely Afrika és a Közép-Kelet „útkereszteződése”, ezért ma is a „nemzetközi viták középpontjában áll.” A régió „globális politikai klímájában” a nagyhatalmak – főleg az USA – szerepvállalását sem szabad elhanyagolni. A szerző igen találó végkövetkeztetése: „A nemzetközi közösségnek még ma is »érdekei«, és nem felelősségvállalásai vannak a Szarvban, mely egyúttal rámutat egy ellenőrzött instabilitás nyugtalanító elfogadására, ami folytonos kudarcai árnyékában az idő folyamán érlelődött ki.”

A könyv elején található tartalomjegyzék után a régió történelmében szerepet játszó szervezetek és mozgalmak nevének rövidítései és ezek teljes, angol nyelvű kiírásai szerepelnek, a könyv végén a terület térképei, valamint részletes, elsősorban angol nyelvű bibliográfia és névmutató található.

A roppant sűrűre szabott történelmi áttekintés kétségtelenül megkívánja a téma bizonyos előzetes ismeretét, hiszen rengeteg esemény, személy, mozgalom szerepel benne, és ezek nincsenek külön-külön részletesen, történelmi visszatekintésben elemezve; utalásokról van inkább szó, a bővebb magyarázatokat az érdeklődők az említett, könyvvégi bibliográfia alapján kaphatják meg. Maga a szerző sem foglal állást az általa érintett dolgokkal kapcsolatban, ami nagy érdeme a műnek; a tényfeltárás még ma is nagyon fontos, amikor a világnak ezen a részéről beszélünk, az ítékezés pedig, a közelmúltról lévén szó, nem biztos, hogy tanácsos és hasznos lenne...

Matteo Guglielmo: Il Corno d’Africa. Eritrea, Etiopia, Somalia. (Afrika-szarva. Eritrea, Etiópia, Szomália). Bologna, Il Mulino, 2013. 190 o.

Kun Tibor